

MECMUA

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi [International Journal Of Social Sciences]

Uluslararası Hakemli E-Dergi/ Referee International E-Journal

Yıl: 6, Sayı: 11, ISSN:2587-1811 Yayımlanma Tarihi: 30.03.2021

**Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde
İnsan**

**Human in the Literary of Ahmet Hamdi
Tanpınar**

Dr. Öğr. Üyesi Simel PARLAK

İstanbul Okan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, İstanbul, Türkiye.
simelparlak@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi
DOI: mecmua. 861166
Yükleme Tarihi: 14.01.2021
Kabul Tarihi: 02.02.2021
Yayımlanma Tarihi: 30.03.2021
Sayı: 11
Sayfa: 367-383

Article Information: Research Article
DOI: mecmua. 861166
Received Date: 14.01.2021
Accepted Date: 02.02.2021
Date Published: 30.03.2021
Volume: 11
Sayfa: 367-383

Atf / Citation

PARLAK, S. (2021). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde İnsan. *MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 Yıl: 6, Sayı: 11, Sayfa: 367-383

PARLAK, S. (2021). Human in the Literary of Ahmet Hamdi Tanpınar. *MECMUA - International Journal Of Social Sciences* ISSN: 2587-1811 Year: 6, Volume: 11, Page: 367-383

Dr. Öğr. Üyesi Simel PARLAK

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN ESERLERİNDE İNSAN

Human in the Literary of Ahmet Hamdi Tanpınar

ÖZ

Çok yönlü oluşuyla ve verdiği eserlerle, edebiyat tarihinde önemli bir yere sahip olan Ahmet Hamdi Tanpınar, edebiyat alanı yanında felsefe ve psikoloji alanında çalışan uzmanların da dikkatini çekmiştir. Eserleri, psikolojik ve felsefi değerlendirmelerle incelenmiştir. Tanpınar şiir, hikâye, roman, deneme, inceleme-araştırma ve çeviri alanlarında olmak üzere geniş bir yazın yelpazesinde eserler vermiştir. Tanpınar'ın eserlerinde yer alan karakterlerin, hem içsel dünyaları hem de buldukları toplumsal ve siyasal bağlam içinde ele alındığı görülmektedir. Tanpınar, geçmişle bağı zayıflamış, yeni ile ilişkilenemeyen, kültürel ve manevi değerlerinde çatışma ve anlamsızlık duyguları yaşayan bireyin ruhsal ve toplumsal dünyasını tasvirlemiştir. Bireyin yaşadığı anlamsızlık duygusundan çıkmasının yolunu ise süreklilik hissini verecek ve geçmiş, gelecek ve şu an arasında bağ kurulmasını sağlayan mimari, kültürel öğeler ve toplumsallık olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmada Tanpınar'ın yaşamı ve insana bakış açısı, kadın ve aşk, erkek ve aşk kavramları üzerinden psikoloji penceresinden ele alınmaya çalışılmıştır. Tanpınar'ın eserlerindeki bireyin, ölüm düşüncesinin, yalnızlığının pençesinde parçalanma yaşadığı ve bulunduğu toplumsal ve kültürel çevrenin ikiliği içinde kendisinden ne beklenildiği konusunda belirsizlik içinde bocaladığı, yaşamına dair anlamı oluşturamadığı söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Ahmet Hamdi Tanpınar, İnsan, Kadın, Erkek, Aşk, Psikoloji.

ABSTRACT

Ahmet Hamdi Tanpınar, who has an important place in the history of literature with his versatility and his works, attracted the attention of experts working in the fields of philosophy and psychology as well as the field of literature. His works have been examined with psychological and philosophical evaluations. Tanpınar has written works in a wide range of literature including poetry, story, novel, essay, review-research and translation. When Tanpınar's works are examined, it is seen that the characters in his works are handled within the context of both their inner world and the social and political context they are in. Tanpınar has described the spiritual and social world of the individual whose bond with the past has been weakened, who cannot be associated with the new, and who experiences conflict and meaninglessness in his cultural and spiritual values. He stated that the way out of the sense of meaninglessness of the individual is the architectural, cultural elements and sociality that will give the feeling of continuity and provide a connection between the past, the future and the present. In this study, Tanpınar's life and his point of view on human beings will be discussed from the perspective of psychology through the concepts of woman and love, man and love. It can be said that the individual in Tanpınar's works is torn in the grip of the thought of death and loneliness, and vacillates in uncertainty about what is expected of him in the duality of the social and cultural environment he is in, and cannot constitute a meaning for his life.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, Human, Woman, Man, Love, Psychology.

Giriş

“-Son 15 dakikanızda insanlara neler söylemek isterdiniz acaba?

- Benden sonra yaşayacaklar için kendilerini kıskandığımı söyledim, bittabi telaştan ve üzüntüden herhangi bir şey söylemeyi o anda akıl edersem. Çünkü hayat her şekilde ve daima güzel” (Dirin, Anar ve Özdemir, 2004, s.240).

Tanpınar yaşadığı dönemde kendisine ilgi gösterilmediğini düşünse de; yaşadığı dönem içerisinde pek çok çevre tarafından tanınan ve hakkında yazılar yazılan bir yazar olduğu nesnel bir gerçekliktir (İnci, 2012b). Şiir, hikâye ve roman dışında resim, heykel, tarih, psikoloji ve felsefe ile ilgilenen yazar, klasik Türk ve Batı musikisi ile ilgilide yetkin bir bilgiye sahiptir. Tanpınar, sanata ilişkin gelişmiş duyarlılığının yanında sosyal-toplumsal olaylara dair de çağının dışında farklı bir bakış açısına sahip bir düşünce adamıdır (Uçman ve İnci, 2008). Çok yönlü oluşuyla, verdiği eserlerle ve çağının ötesinde bir bakış açısına sahip oluşuyla edebiyat tarihinde önemli bir yere sahip olan yazar, edebiyat alanı yanında felsefe ve psikoloji alanında çalışan uzmanların da dikkatini çekmiş, eserleri psikolojik ve felsefi değerlendirmelerle incelenmiştir. Tanpınar'ın eserleri incelendiğinde, eserlerinde yer alan karakterlerin hem içsel dünyaları hem de buldukları toplumsal, sosyal ve siyasal bağlam içinde ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmada Tanpınar'ın yaşamı ve insana bakış açısı psikoloji penceresinden ele alınmaya çalışılacaktır.

369

Yaşam ve Yazın Öyküsü

23 Haziran 1901 yılında İstanbul Şehzadebaşı'nda dünyaya gelen Tanpınar çocukluğunu babasının kadı olması dolayısıyla Anadolu'nun pek çok yerinde geçirmiştir (İnci, 2012a). Tanpınar'ın aslen Batumlu olan babası Hüseyin Fikri Efendi imparatorluğun pek çok yerinde kadılık yapmış ve 1935 yılında İstanbul'da ölmüştür. Hüseyin Fikri Efendi serçeleri beslemeyi seven, Bursa'ya özel bir sevgisi olan ve ölümünün iki görev arasında ancak yaşayabildiği İstanbul'da olmaması endişesi taşıyan, eşi öldükten sonra kendisinin yanında gülünmesini yasaklayan, eşinin annesi tarafından sevgi ile bahsedilen bir baba portresi çizmektedir. Aslen Trabzonlu olan annesi Nesibe Hanım ise Tanpınar on beş yaşındayken 1915 yılında Musul'da ölmüştür. Annesine olan sevgi ve bağlılığını ona yazdığı şiirlerle dile getiren yazarın annesine ilişkin yeterli bilgi bulunmamaktadır. Hiç evlenmeyen yazarın, sık sık platonik aşklar yaşadığı ve evliliğe dair özlemine mektup ve günlüklerinde dile getirdiği görülmektedir (Okay, 2010).

1904'te Ergani-Maden'de, 1908-1909'da Sinop'ta, 1909-1910'da Siirt'te, 1914-1915'te Kerkük'te, 1916'da Antalya'da yaşayan yazarın öğrenim yaşamı da düzensiz devam etmiştir. İlk eğitimine İstanbul'da Ravza-i Maarif İbtidai Mektebi'nde başlamış, Sinop ve Siirt'te Rüştüye'ye devam etmiş, bir yıl Siirt'te

bulunan Katolik Dominicainler'de eğitim almış; lise öğrenimini ise Vefa, Kerkük ve Antalya'da sürdürmüştür (Orakçı, 2003). Babasının memuriyeti nedeniyle yapılan bu yer değişikliklerinde bulunduğu her bölgeden beslenen ve dünyasını zenginleştiren yazarın ruh dünyasında annesinin hastalığı ve ölümü; anneannesinin masal, ilahi ve anlatıları; yer değişiklikleri; savaşlar ve o dönem imparatorluğun içinde bulunduğu durum derin izler bırakmıştır.

İstanbul'a gelen yazar öğrenimini, bir yıl devam ettiği Baytar Mektebi'nde sürdürür. Ardından Yahya Kemal'in Edebiyat Fakültesi'nde hoca olmasının da etkisi ile edebiyat okur. Erzurum, Konya, Ankara ve İstanbul'da öğretmenlik yapan yazar, 1939 yılında Tanzimat'ın yüzüncü yılı nedeniyle açılan XIX. Asır Türk Edebiyatı kürsüsünde Yeni Türk Edebiyatı profesörü olur. 1943'te milletvekili olan yazar, milletvekilliğinin ardından bir süre Milli Eğitim Bakanlığı müfettişliği yapar. 1949'da üniversitedeki görevine geri dönen Tanpınar 24 Ocak 1962 günü kalp krizi nedeniyle vefat eder. Yahya Kemal'in ve Dergah dergisinin Tanpınar'ın düşünce ve edebi dünyasındaki etkisi büyüktür. Tanpınar'ın düşünce dünyasının 1932 öncesi ve sonrası olarak ayırmak mümkündür. 1932 öncesi radikal batıcı bir tutum sergileyen yazar, 1932 sonrasında Doğu ile ve kendi tarihi ile barışmış ve radikal batıcı tutumunu terk etmiştir. 1930'lu yıllarda müzikle ilgilenmeye başlayan yazarın, bu ilgisi ilk başta batı müziği ile başlamış sonrasında ise Konya'da bir Mevlevi ayınının de etkisi ile bulunduğu toprakların ürettiği müzikle de tanışmış ve müziğin şiirlerinde önemli bir etkisi olmuştur (Gündüz, 2002; Orakçı, 2003).

Tanpınar, Tanzimat'ı kültürde ikilik yarattığı, yanlış ve eksik bir batılılaşmayı yol açtığı için eleştirmiştir. Tanpınar Tanzimat ile birlikte medeniyetin iflasının ortaya çıktığını ve tarihsel devamlılıkta bir kırılma yaşandığını ifade etmiştir. İki medeniyetin arasında kalan Tanpınar bunun insanda iki çehreye yol açtığını ve tam olmayı engellediğini ifade eder. Bu ikiliğin ortadan kalkması ve bugünün anlaşılması için geçmişle bağların tekrar kurulması ve devamlılığın yeniden oluşturulması gerekmektedir. Bu ikiliğin ortadan kalkması için geçmişle, müzikle ve mimari ile devamı oluşturmaya çalışmıştır. Romanlarında özellikle İstanbul üzerine eğilen yazar, mimarinin kültür ve tarihin izlerini taşıyarak devamlılığı sağladığını ifade eder (Orakçı, 2003).

“Tanpınar'ın romanları bir anlamda, eski kültürle yoğrulmuş kendi insanlarımızın tanıştıkları yeni değerlere karşı takındıkları şaşkınlık tavrının resmidir. Tanpınar, başta Huzur olmak üzere Saatleri Ayarlama Enstitüsü, Mahur Beste, Beş Şehir gibi yapıtlarında mâzi ile bugünü karşılaştırmış, Cumhuriyet dönemi romanının başlangıç saydığı tarihin çok gerilerine kadar giderek yaşanan medeniyet değiştirme olgusunun sorunsallığını çözümlene yoluna gitmiştir. Tanpınar'ın romanlarında da yeni bir ulusal kimlik yaratma çabası vardır. Ancak bu Cumhuriyet dönemi siyasal uygulamalarındaki gibi mâzinin kalıntılarını silmeye dönük değildir. Tanpınar'da söz konusu

yeni ulusal kimlik geleneğin birikiminden beslenerek yaratılacaktır.”
(Gündüz, 2002, s.20).

Tanpınar eserlerinde geçmişle bağı zayıflamış yeni ile ilişkileneemeyen, kültürel ve manevi değerlerinde çatışma ve anlamsızlık duyguları yaşayan bireyin ruhsal ve toplumsal dünyasını tasvirlemiştir. Bireyi bağlamı içinde ele alan yazar, bireyin içsel dünyasını tarihsel, toplumsal ve kültürel yönleri ile ilişkilendirmiş ve bireyin yaşadığı içsel çatışma, huzursuzluk ve anlamsızlık duygularını kültürel arada kalmışlık içinde değerlendirmiştir. Bireyin yaşadığı anlamsızlık duygusundan çıkmasının yolunu ise bireye süreklilik hissini verecek, manevi bakımdan doyuracak kültürel öğeleri barındıran, geçmiş, gelecek ve şu an arasında bağ kurulmasını sağlayan mimari ve kültürel öğeler ile toplumsallık olduğunu ifade etmiştir.

İlk kitabı 1937 yılında basılan “Tevfik Fikret Antolojisi”dir. İlk şiiri Celal Sahir’in yayınladığı şiir dergilerinin 1920 tarihli altıncı sayısında çıkan “Musul Akşamları”dır. 1921-1923 Dergah dergisinde, 1926-1927 yıllarında Milli Mecmua, 1927-1928’de Hayat dergisinde şiirleri yayınlanmıştır. Şiirlerinden seçtiği şiir kitabı ise 1961 yılında yayınlanmıştır. Şiirlerinde divan ve batı şiirinden etkilenen yazar estetik açıdan edebi değer taşımasına önem vermiş ve şiirlerinde tema olarak zaman, rüya, musiki ve sonsuzluk temalarını ele almıştır (Okay, 2010; Orakçı, 2003). Şiirde kendine dair söz söyleyen yazar, romanlarında hayata ve insanlara dair söz söylemektedir. İnsanın iç dünyasını sosyal çevresi ve rüya teması çerçevesinde bilinçaltıyla birlikte ele almaktadır.

İlk romanı Ülkü dergisinde yayınlanmaya başlanan ve ölümüyle birlikte tamamlanmamış olarak kitaplaşan “Mahur Beste”dir. Yaşarken basılan ilk romanı ise 1949 yılında yayınlanan “Huzur”dur. Bir aşk romanı olmasının yanı sıra iki medeniyet arasına sıkışmış bir aydını ve Doğu-Batı sorununu ele alarak, batıya yüzümüzü dönerken geçmişle de bağımızı koparmamız gerektiği üzerinde durur. Bir sonraki kitabı 1962 yılında yayınlanan “Saatleri Ayarlama Enstitüsü”dür. Eleştirel bir tarzda iki medeniyet arasına sıkışmış toplumu, yenileşme çabalarını, köksüz devrimleri ve bürokrasiyi ele almıştır (Gündüz, 2002).Tanpınar şiir, hikaye, roman, deneme, inceleme-araştırma ve çeviri alanlarında olmak üzere geniş bir yazın yelpazesinde eserler vermiştir.

Tanpınar, Yahya Kemal’in kendisi üzerindeki etkisinin asıl yönünün mükemmeliyet fikri ve dil güzelliği üzerine olduğunu, Fransız şiirinin özellikle Baudelaire, Mallarme ve Valery’in kendisi üzerindeki etkilerinden, bunların yanında şair Gerard de Nerval, Hoffman, Edgar Allan Poe, Faust bağlamında Goethe, Dede Efendi, Mozart, Beethoven, Bach ve roman yazarı Marcel Proust’tan etkilendiğini ifade etmiştir (Kaplan, 1963).Tanpınar Yahya Kemal’i Sevenler Derneği ve Marcel Proust Dostları Cemiyeti’ne üyedir. Bu derneklere üyeliği her

iki kaynağında onun düşünce ve duygu dünyasındaki önemli rolünü göstermektedir (Alptekin, 2001).

Tanpınar'da İnsan

Tanpınar insana ve kültüre önyargısız bakmayı, insanın kendini arayışını ve kendi iç dünyasıyla uyum içinde olmasına önem vermiştir (Alptekin, 2001). Evrenin sonsuzluğu karşısında insan ufacık olandır. Bütün evrenin bilincinde olan insan, algıladığı ve kavradığı bu evren karşısında güçsüzlük, kader ve ölümü duyumsar. Evrenini sürekliliği karşısında kendi ölümlüğünü duyumsar (Demiralp, 2001). Kendi ölümlüğü ile yüz yüze kalan birey, yaşamına dair sorgulayışlara girer. Frankl (2012) dünya üzerinde ölümün farkında olan tek canlının insan olduğunu ve bu keşif ile birlikte insanın ölümü inkâr etmeden yaşama karşı sorumluluk duygusunu oluşturduğunu ifade etmektedir. Tanpınar'da insanın ölümün farkında olan bir canlı olarak ölümün trajedisini yenmesinin yolunun toplumla bütünleşmesi ve böylece sürekliliği elde edebilmesinin belki de toplumla bütünleşerek bir çeşit ölümsüzlüğü elde etmesinin üzerinde durmaktadır.

Tanpınar insanın bu yalnızlığından, kaderin trajedisinden ancak toplumla bütünleşerek kurtulabileceğini ifade eder. Toplum sürekliliği sağlar. Toplumun sürekliliği ile insan ölüm düşüncesini yenme şansına sahip olur. Toplum bu sürekliliği tarih, sanat ve geleneklerle devam ettirir. Toplum insanın ölümü kabul etmesinde kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiştir. Böylece ölüm hayatın başka bir şekilde devamı haline gelmiştir. İnsan toplumdaki uzaklaştıkça zaafı bütünü haline dönüşürken, toplumla bütünleştiği bu zaafıdan kurtulmaktadır (Tanpınar, 1996). Tanpınar'ın eserlerinde bir başına mutluluğu arayan kişiler, bu darlıktan kurtulmak için dünyaya açılmaya çabalarlar. Yalnızlığını yenmek için dünya ile bütünleşme çabaları insana yeniden yalnızlığı, güçsüzlüğü, ölümü ve bireysel varoluşun trajedisini hatırlatmaktadır. Toplumla bütünleşme insanın yaşadığı bu trajediyi azaltmaktadır. Trajediden kurtulmak için toplumla bütünleşmenin yanında zamanın devamlılığının da farkına varmak ve zamana da katılmak gerektiğini belirtmektedir (Demiralp, 2001). Adler bireyin anlamlı bir yaşam oluşturabilmesi için toplumla bütünleşmesi ve toplum yararının gözetilmesi gerektiğini belirtmektedir (Adler, 2011). Huzur romanında İhsan duygusal çöküntü içinde olan Mümtaz'a hislerinin değil düşüncesinin adamı olmasını ve insanın hiçbir şeyi kendisine kader yapmaya hakkı olmadığını, hayatın geniş ve insanın büyük meseleler içinde olduğunu ve bunu kavramak içinde hür olunmasını gerektiğini ifade ederek, bireysel mutluluğun ve sorumluluğun karşısına toplumsal sorumluluğu getirmekte ve yaşamın anlamını toplumsallaşmakta gören Adler ile bu anlamda ortak bir noktada buluşmaktadır. Tanpınar'ın eserlerindeki kişiler mutluluğa ulaşmanın ve yaşamlarını anlamlı kılmmanın yolunu toplumla bütünleşmede bulmaktadır.

Frankl'a göre insan anlam bulma çabası içinde olan bir varlıktır. Ancak bu anlam arayışı içsel denge yerine içsel gerilime de sebep olabilmektedir. Denge veya gerilimle sonuçlanacak olan bu arayış insanın yaşamını sürdürmesine yardımcı olmaktadır. Uğruna yaşamaya değer bir anlam bilincinden yoksun bireyler kendi içlerindeki bir boşluk duygusu altında ezilmekte ve varoluşsal boşluk yaşamaktadırlar. Tarihsel süreç ve ilerleme içerisinde güvenlik ile ilgili içgüdülerini kaybeden, toplumsal geleneğin ona ne yapması gerektiğini söylemediği ve boş zamanın artmasıyla varoluşsal boşlukla yüz yüze kalan insan, neyi arzuladığını bilememekten kaynaklı bazen ya diğer insanların yaptığı şeyi arzular ya diğer insanların kendisinden yapmasını istediği şeyi yapar ya da yaşadığı varoluşsal boşluk kendisini can sıkıntısı ve bunaltı olarak gösterir. Birey yaşamına anlama katabilmek adına soyut bir yaşam anlamı arayışına girmek yerine, yaşamında uğruna mücadele edebileceği somut bir görevi olduğunu görmelidir (Frankl, 2012). Tanpınar'ın konu edindiği bireyin ölüm düşüncesinin ve yalnızlığının pençesinde parçalanma yaşadığı ve bulunduğu toplumsal ve kültürel çevrenin ikiliği içinde kendisinden ne beklenildiği konusunda belirsizlik içinde bocaladığı ve yaşamına dair anlamı oluşturamadığı söylenebilir.

Tanpınar yaşadığı dönemde Türkiye'de yaşanan durumu, kültür ikiliği ekseninde tahlil etmekte ve toplumun doğu-batı çatışması içinde yaşadığını ifade etmektedir. Bu çatışmanın çözümlenebilmesi için manevi ve geleneksel değerlerle birlikte yeninin bir sentezine varılması gerektiğini vurgulamaktadır (Uçman ve İnci, 2008). Batılılaşmanın birey üzerinde oluşturduğu parçalanmalar ve yozlaşmalar üzerinde duran yazar, bireyi bütünsel bir hayattan kopmuş olmanın verdiği acının en belirgin olarak gördüğü İstanbul üzerinden ele almaktadır. İstanbul her ne kadar yozlaşmanın en belirgin olarak yaşandığı yer olsa da aynı zamanda tarihsel ve kültürel değerlerin izlerini barındıran ve bu değerleri temsil eden bir şehir konumundadır. İstanbul'da yaşayan ve bu parçalanmışlık içinde sıkışan kahramanlar huzursuz insanlardır. Huzura kavuşmak ve bütünlüğe erebilmek amacıyla hep bir arayış içinde olan kahramanlar, hatıralara, mekanlara ve saatlere yönelirler (Balcı, 2009). Bireyi sosyal kültürel çevresi içinde bütünsel bir yaklaşımla ele alan Adler bireyin yaşam tarzının, bireyin benlik algısı ve yaşam anlamını belirlediğini öne sürmektedir. Tanpınar'ın romanlarında konu edindiği bireyler, sosyal parçalanma ve yozlaşmanın etkisi ile yaşam anlamlarını yitiren huzursuz ve benlik algıları bozulmuş bireyler olarak değerlendirilebilir.

Tanpınar'ın ilk romanı olan Mahur Beste'de birey geçmişle olan bağı, sanata, musikiye olan ilgisi, İstanbul'a yüklediği anlam, zaman kavramının yaşamdaki yeri, insan zaman ilişkisinin eşya ve olaylarla toplum zaman ilişkisinde bütünleşmesi ile zamanın sürekliliğini yakalaması ve yenik ve iddiasız kişilikleri ile yaşam karşısında düştükleri açmazlar, kader ve bireyin beklentilerinin uyuşmaması ele alınmaktadır (Törenek, 2012).

Huzur romanında ise insanın kaderi bir problem olarak ele alınmıştır. İnsan hayatının ne olduğu sorusu ve bu sorunun karşılığının arayışı işlenmiştir. Romanda insanın yaşamın gayri mantiki akışına mücadelesi işlenmektedir. İnsanın ruhsal dünyası yanında içinde yaşadığı şehir, mimari ve musikinin de yaşamdaki yerine yer verilmektedir. Şiirin, musikinin, mimarinin ve sanatın ortaya çıkardığı güzellikle insan gayri mantiki akışı durdurmaya sağlayacak gücü elde etmektedir (Tanyol, 2008). Mümtaz bireysel mutluluğu ve toplumsal sorumluluğu arasında çatışma yaşamaktadır (Moran, 1983). Mümtaz karakteri yaşamdaki yeri, konumu ve işlevini şaşırılmış, ruhunda parçalanmışlıklar yaşayan ve atalet içinde bir karakter olarak tasvir edilmiştir. Parçalanmışlık içindeki bireyin kurtuluşu kendi değerlerini yeniden yaratmasında ve var olan değerleri de yeniden yapılandırmasından geçmektedir. Yaşadığı anla uyum sağlayamayıp geçmişe sığınan Mümtaz bir süre sonra geçmişin mirasına sahip çıkan, tarihsel bir bilince sahip, geçmişin geçmişliğinin farkında geleceğe dönük, eleştirel bir akla sahip ancak aklın tükendiği yerde sezgiye başvuran bir karaktere dönüşmektedir. Aşk insana biyolojik hayatın sınırlarını açan ilahi bir aracıya dönüşmektedir (Kantarcioglu, 2004). Aşk ile birlikte Mümtaz doğa, kadın ve sanatı bütünleştirmiş ve tek bir gerçeklik olarak algılamaktadır (Moran, 1983). Mümtaz'ın bütünlüğe eriştikten sonra farkına vardığı şey huzurun insanın kendi içinde oluşudur (Kantarcioglu, 2004). Huzur romanının kahramanlarından Mümtaz düşlü tasarıları ile ilerlerken onu ayakta tutan şey, onun zihin derinliğinin yanında İstanbul mimarisi ve yaşamının ona sunduğu eski zamanlara dair güzelliklerdeki kaçma fırsatları olmaktadır (Alangu, 2008). Huzur romanında “hayat”, “ölüm”, “varlık”, konuları insanın felsefi ve psikolojik huzursuzlukları ve bütüne ulaşma arayışları çerçevesinde ele alınmaktadır. Mümtaz evreni, yaşamı ve kendini anlayabileceği ontolojik bir netlik ve bütünlük arayışındadır (Kırımlı, 2006).

Bireysel mutluluğu ve toplumsal sorumluluğu arasında çatışma yaşayan Mümtaz'ın, yaşamının anlamının ne olduğu sorgulayışına girdiği söylenebilir. Frankl, bireyin yaşamın anlamı sorusunu kendisine sormasını ve varoluşun özünün sorumlulukta olduğunu söyler. Sorumluluklarının ne olduğu konusunda özgür olan birey, sorumluluğunun topluma mı veya kendisine karşı mı olduğu sorusunun cevabının kendisi verir. Birey yaşamın anlamını yaşarken ve dünyanın bütününe görerek keşfeder (Frankl, 2012). Adler ise bireyin yaşamda anlam oluşturabilmesinin yolunun sosyal ilgi ve toplumsallaşmadan geçtiğini ifade etmektedir. Tanpınar'ın düşün ve yazın dünyasındaki bireyin de anlam oluşturmasının yolu toplumsallaşmadan geçmekte ve birey yalnızlıktan ve ölümlü olmanın trajedisinden ancak bu yolla kurtulabilmektedir.

Sırtındaki yükü ile yokuşu tırmanmaya çalışan hamalı gören Mümtaz çağın insanı ile hamalın kaderinin benzerliği üzerinden olumsuz bir bakış açısı ile Sisyphos'a gönderme yapmaktadır. Bir başka yerde ise yoksul ve yaşlı bir kadını tasvirleyen Tanpınar bu sefaletin içindeki yaşama tutkusuna ve aydınların bilmediği bir hayat

kaynağına sahip olduğunu belirtmektedir. Bütün bu sefaletin içinde gülüşen çocukları, yaşam iradesini ve hayatın sürekliliğini görmektedir. İnsan doğanın ve evrenin merkezidir. Birey, doğa ve toplumda devam eden yaşama katılma arayışı içindedir. Bu bütünleşmeyi bulan Doğu'yu merkez alarak bireyin hem kendisiyle, hem de kültürle barışmasının yolunu göstermektedir (Demiralp, 2001).

Sahnenin Dışındakiler romanında ise insanın kişiliğini şekillendiren değerler, çocukluk ve sokak arasındaki bağ, sokakta başlayan aşk ve kaybedilen aşkın sokakta aranışı, sokağın aynı zamanda toplumsal olayları ve işgali yansıtması romanın temel özellikleridir (Törenek, 2012).

Tanpınar, eserlerinde zaman meselesine büyük bir yer vermektedir. Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanında zaman hem sembol hem de yaşamın bir bileşeni olarak ele alınmaktadır. Zamanı bir akış olarak ele alan yazar bu romanında zamanı, duran ve çarpık bir hal alan bir tarzda ele almaktadır. Romanda buldukları anda donmuş ve gülünç hale gelen toplumun bu çıkmazdan kurtulmak isteği üzerinde durmaktadır (Kaplan, 2008). Düş ve gerçek arasında salınan bir hayat yaşayan Hayri İrdal günlük yaşamla uyum sağlayamayan, sürekli bir çatışma halinde olan ve güçlü bir hayal gücüne sahip bir karakterdir. Karısından boşanan, oğlu ölen, soya çekimden gelen erken bunama hastalığına sahip, yaşamı anlamsız gören ve bu nedenle yaşamdan öç almaya çalışan, bütün olanlara rağmen kendi düş dünyasındaki yaşayışını sürdüren, cahilliğin ortasında bocalayan aydını tariflemektedir. Yalnız ve yenik olan Hayri İrdal karakteri Tanpınar'ın psikanaliz kliniği gözlem notlarından yararlanılarak elde edilmiş bir karakterdir (Alangu, 2008). Tanpınar roman ve hikâyelerinde insanın kaderi üzerinde vurgu yapmış ve insanın geldiği kökenlerinin ve genetik mirasının birey üzerindeki etkisi üzerine tahlillerde bulunmuştur (Okay, 2010). Zamanı yakalamak üzere kurulmuş olan Saatleri Ayarlama Enstitüsü insanları zamanın dışına çıkarmaktadır. Modernite, II Dünya savaşının yarattığı buhran ve değerlerin iflas etmesiyle birlikte bir çöküş yaşayan toplumda insan yalnız ve umutsuzdur. Zamanın esiri olan insan kendisini ayakta tutacak değerlerden de yoksun kalmıştır (Şahin, ve Okumuş, 2012). Yücel (2008) Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanında yaşamın anlamsızlığını ele aldığını ifade etmektedir.

Yaşamın anlam kavramı ile değer kavramı birbirleri ile bağlantılıdır ve bir şeyin anlamlı olması değerli olması ile doğru orantılıdır. Bu sebeple yaşamın anlamı ancak değerler algılanıp yaşandığında kavranır. Değerlerin gerçekleştirilmesiyle anlamlı yaşama ulaşan birey aynı zamanda mutlu yaşamada ulaşmış olur (Aral, 1992). Bu açıdan ele alındığında doğu ve batı dünyası arasında bocalayan bir toplumun manevi ve kültürel değerlerinin sorgulanabilir hale gelmesi, savaşın etkisi ile evrensel insani değerlerin bile sarsıldığı bir toplumsal bağlam içinde yaşayan; yaşamla uyum sağlayamayan ve sürekli bir çatışma halinde olana Hayri İrdal'ın yaşadığı toplumdaki uzak ve kendisini yaşama bağlayacak değerlerden yoksun olduğu söylenebilir.

Aydaki Kadın romanı Tanpınar'ın tamamlamadığı romanlardan biridir. Geçmiş ve bulunulan an arasındaki çatışma üzerinden an sıkıntı ve kaçıışı temsil ederken, geçmiş, çocukluk, aşk ve arzuyu temsil etmektedir. Bilinçaltı, rüya, hatırlama ve çocukluğa genişçe bir yer verilmiştir. Yaşamdan umudunu kesmiş birey, çocukluğu yitirilen cennet olarak hatırlamaktadır. Sıkıntı ve azap verici olan andan kaçmanın ve cennete tekrara ulaşmanın yolu sanattır (Törenek, 2012). Tanpınar'ın kahramanlarının çocukluğu yitirilen cennet olarak hatırlamaları, Lacan'ın bireyin öidipus öncesi ikili ilişki momentinde anne ile özdeşleşmesi ve her türlü gereksiniminin dolaylısızca karşılandığı devinimsiz mutlulukla ilişkilendirilebilir. Toplumsal düzen içerisinde kendine yer bulamayan birey karşılaştığı anlamsızlık duygusu ile baş edebilmek amacıyla anlamı geçmiş mutlu günlerde, değerlerin izinde aramaktadır.

Tanpınar'ın roman ve hikâyelerindeki karakterler genellikle kuruntulu, illüzyonlar altında bunalan, algısı kendi dar çevresi içinde sınırlanmış, buhranlar içinde yaşayan hülyalı bireyler olarak betimlenmektedir. Yaşamın ve insanın kaderinin saçma oluşu, insanın Sisypus gibi aynı kayayı yukarı çıkarmaya mahkum edilişi üzerinde durmaktadır. Tanpınar insanı ya gerçekle yüz yüze, ya gerçeğin altında ezilmiş, ya panik ve dehşet içerisinde, kurtuluş çabası içerisinde ancak gerçeğin uzağında ve kendi kurdukları hayaller dünyasının kuruntu ve yanılgıları içerisinde tasvir etmiştir. Eserlerindeki kahramanları maddi yaşamın, gündelik hayatın ilişkileri içinde ele almak yerine, karakterlerini kendi hayallerinde yarattıkları dünyaları içinde ele almaktadır. Bu karakterler mantık bağlantılarından uzak, suçluluk saplantılarının içine düşen, buldukları dünyadan kurtulmak, başka türlü bir zamanı yaşamak, sıradan insanın yaşadığı dünyanın dışına çıkma istemektedirler. Hikayelerindeki karakterler bir yandan eskiye özlemle bağlı, bir yandan huzursuz sıradan insanın üstünde olanı, bir yandan da zaman dışı düşüş yaşamının içinde bulunan insanı tariflemektedir. Tedirgin, huzursuz ve kargaşa içindeki toplumun içine sıkışmış hasta duyarlılığa sahip aydın karakterler sergilenmektedir. Yazar eserlerinde kendi iç dünyasını yansıtmış, karışık bir zaman işleyişi içinde ve yaşayan bir rüya halinde, buldukları çevre ve zamanla bağ kuramayan insanları anlatırken kendisini de tasvir etmiştir. Camus, Sartre ve Kafka batı insanın bunalımını ele alırken, Tanpınar'da özgül koşullarımız çerçevesinde ve batı taklitçiliğine kaçmadan yıkılış, kuruluş, kültür değiştirme sarsıntıları yaşayan bireyi ele almaktadır (Alangu, 2008). Tanpınar için anlam günlük hayatın bir verisi olmaktan çok gizli ve ulaşılabilir bir halde bulunmaktadır. Anlam olmayan bir şey değildir, araştırılması ve belki de yaratılması gerekmektedir. Bu anlamda hayat ve insana güvenen bir yaklaşım sergilemektedir. İnsanın insanla yaşadığı onda kendini bulacağını söyleyen yazar Yahya Kemal'in "insan insanın ufkudur" sözüne riayet etmektedir (Hilav, 2008). Frankl'da anlamın yaşamın içinde var olduğunu ve insanın bu anlamı ancak arayış içinde olarak bulacağı üzerinde durmaktadır.

Son tahlilde Tanpınar için yaşamın anlamı insanın kendi iradesiyle yaşamını oluşturması ve varoluşunu gerçekleştirilmesi ile mümkündür. Yaşamak ve olmak aynı anlama gelmekte ve hiçlik kaygısını yenmenin, yaşamı anlamlı kılmamanın yolu olarak da aşk ve sanat gösterilmektedir (İnci, 2014). Anlam arayışı içinde olan insan, yaşamına nasıl vereceği kaygısı ile yüz yüze kalmaktadır. Birey toplum kuralları ve bireyleşme arasında çatışma yaşamaktadır. Bu çatışma sonucunda bireyleşmeden vazgeçip toplum kurallarına uyum sağladığında ve toplum kurallarıyla kendini var ettiğinde içsel olarak değersizlik duygusu da yaşamaya başlamaktadır. Bu değersizlik duygusunun temelinde varoluşuna anlam katma ve bireyleşememenin getirdiği suçluluk duygusu bulunmaktadır. Toplum kurallarına uyum sağlamayıp bireyleşme yoluna giden bireyde ise ait olduğu toplumdaki kopmuş olmanın getirdiği suçluluk duygusu yaşanmaktadır. İnsanın bireyleşme ve toplum kuralları arasında dengeli bir yaşamı kurması duyarlılık gerektiren bir durumdur. Bu dengeyi kuramayan birey anlamsızlık duygusu ile karşı karşıya kalmaktadır. İnsan çevresiyle bir bütündür ve yaşadığı olaylara süreç olarak bakmalıdır. Birey yaşantılara süreç olarak baktığında yaşamını da zenginleştirir. Yaşama etkin bir şekilde katılan ve yaşamının sorumluluğunu alan birey yaşamına anlam katmış olur. Yaşamına anlam katma sorumluluğuna sahip birey ise özgürleşmektedir (Geçtan, 1984). Tanpınar'ın eserlerindeki insan, geçmiş ve gelecek arasında sıkışmış, yaşamına nasıl yön vereceği ve yaşamının anlamının ne olduğu sorgulayışları içinde bocalamaktadır. Toplumun beklentileri ve kendi içsel ihtiyaçları arasında sıkışan birey değerler, toplumla bütünleşme ve toplumun devamlılığına dahil olarak yaşamlarının anlamına sahip olmaktadır.

Yaşadığı dönemde hâkim olan gerçekçilik akımının, toplumcu bakış açısının insanı ve hayatı tanımlayışının sınırlı olduğunu ifade eden Tanpınar, bulunduğu çağda şehirde yaşayan insanın gerçeküstü ve bilinçdışı yaşamlarını aktaracak bir anlatım biçimini hayata geçirmiştir (Alangu, 2008). An ve geçmiş ikilemi içinde gidip gelen bireyin yaşamında geçmiş, çağrışımlar yoluyla yeniden yer almaktadır. Geçmiş bilinç akışı veya hatırlamalar yoluyla tekrar yaşamda yer alırken sadece bireyin yaşantıları değil toplumsal olay ve değişimler de gün yüzüne çıkmaktadır. An, sıkıntı ve endişe ile özdeşken geçmiş, haz ve aşkla özdeşdir. Roman kişileri aydın, sanat ve edebiyatla ilgili doğu ve batı kültürüne hâkim kimselerden oluşmaktadır. Buldukları anın içinde olamayan, daha çok gözlemci konumundaki kişiler pasif içe dönük ve bunalımlı kimselerdir. Kadın karakterler ise daha çok mutsuz ve aşkın objesi konumundadır. Yine bütün romanlarında dedikoducu kadın, hayatı çekilmez yapan otoriter kadın karakterlerde bulunmaktadır (Törenek, 2012). İstanbul, musiki, resim, bilinç akışı, rüya, iç konuşmalar bütün eserlerinde görülen ortak temalardır.

Kadın, Kadın ve Aşk

Tanpınar tapılırcasına sevilen kadın karakterler yaratırken bir yandan da onlara olan sevgilerini anlata anlata bitiremeyen erkek kahramanların, engellerle

karşılaştıklarında aşklarından ve sevdikleri kadınlardan vazgeçtikleri görülmektedir. Mahur Beste'deki Atiye, Sahnenin Dışındakiler'de Sabiha, Huzur'da Nuran, Aydaki Kadın'da Leyla karakterleri aslında aynı kadın ve aynı aşk örgüsü içerisinde bulunmaktadır. Yaratılan belirli bir modeldeki kadın ve onu duyulan aşk bütün roman kahramanlarında tekrarlanmaktadır. Dört romanda da kadının merkezde olduğu ve sevilen kadının kalbinin kazanmaya çalışan iki erkeğin olduğu üçgen bulunmaktadır. Erkekler sessiz bir çarpışma içinde iki zıt karaktere sahip kimselerden oluşmaktadır. Birinci karakter dış görünüşüyle çekici ve ekonomik güce sahipken ikinci karakter silik, derin duygulara ve ince zevklere sahip birey olarak tasvir edilmektedir. Tanpınar'ın aşk dünyasında erkek seven özne, kadınsa sevimliyi kabul eden nesneyi oluşturmaktadır. Âşık olmak da yazmak da erkeğe özgü bir davranıştır. Aşk amaç olarak değil yaşanan aşk acısı sonucu ulaşılan olgunlaşmayla, sanatsal yaratıcılığa ulaştıran bir araç olarak görülmektedir. Tanpınar'da kadın, aşk acısı ile tamamlanmayan aşk ile yaratma gücü elde edecek olan erkeğin yaratabilme gücüne erişmesinin bir aracı olarak ele alınmaktadır. Tanpınar'ın cinsiyetçi bir bakış açısı olduğunu ve kadını her şeyden önce güzel bir canlı olarak gördüğünü ve âşık olunacak, tapınılacak kadının fiziksel güzelliğinin yanında içinde doğduğu kültürden miras olarak aldığı uysal bir kültürünün olduğunu ve bunu kendi okuma çabası ile elde etmediğini de göz önünde tutmak gerekmektedir. Kadın bedeninin güzelliği yanında kültürel aidiyetleri de önemli bir yer tutmaktadır. Âşık olunan rüya kadınlar genellikle İstanbul'un köklü ailelerinde yetişmiş kimselerdir (İnci, 2014).

Lacancı psikanalizden etkilenen feminist düşünür Luce Irigaray, Aydınlanmanın usa dayalı olduğunu ve usdışı olanın hor görüldüğünü ve usun doğurduğu iktidar ile usdışını denetim altına aldığını ifade eder. Irigaray'a göre Aydınlanma'nın usu eril bir ustur ve bu usun yarattığı kültürde, kadın erkekten daha aşağı konumdadır. Us eril iken usdışılık dişil bir atıfla tanımlanmaktadır. Oluşturulan bu simgesel düzende erkek kendi egosunu dünyaya yansıtmakta ve böylece dünya erkek nereye bakarsa baksın kendi yansımaları göreceği bir aynaya dönüşmektedir. Psikanalizde de kendini tekrarlayan bu süreç ussal olanın temsilini erkeğe vermektedir. Kadınların doğumdaki rolü göz ardı edilerek kadın, eksik erkek, erkekliğe (penis artı penis yoksunluğu, fallus) öykünme veya yoksunluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Us simgesel olarak eril olarak tanımlanırken kadın bu kültürün dışında kalmış simgeleştirilemeyen bir kalıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Simgesel düzende kendine yer edinemeyen kadın doğal bir sonuç olarak sorunlarla karşılaşmaktadır. Simgeleştirilmiş düzende yüklenen annelik işlevi dışında bir kimlik yaratması oldukça güç olan kadın genellikle içinde kimliğini yitireceği ilişkiler yaşamaya eğilimli olmaktadır (Sarup, 2004). Eril simgesel dünyada tanınmak için bir erkek tarafından aşk yoluyla tanınmaya ihtiyaç duyan kadın böylece pozitif bir benlik algısı kurabilmek için kimliğini yitireceği ilişkiler içine girmektedir. Tanpınar'ın romanlarında kadının simgesel düzende yeri olmadığı ve

erkeğin seven özne kadının ise sevilen nesne konumunda olduğu ve eril simgesel düzenin dil ve sanat aracılığıyla tekrar üretildiği görülmektedir.

“Kadın hem kadın hem de insan. Bizim yalnız bir tarafı hoşumuza gidiyor. Bu kadar mükemmel bir haz vasıtasının, bu kadar mükemmel bir şeyin bir kafası, kendine mahsus bir kaderi, mizacı olması ne fena bir şey. Kadın insan olmamalıydı!” (Enginün ve Kerman, 2007, s.242). Kadını güzelliği ölçüsünde ele alan Tanpınar, kadına duyulan aşkı çoğu zaman dünyevi bir boyutun ötesine taşıyarak manevi ve aşkın bir açıdan ele almış ve bu aşkla bir nevi ölümsüzlüğe ulaşmak amaçlanmıştır. Öbür dünya inancına dair net bir bilgi olmamakla birlikte bu inancının zayıf olduğu ele alındığında Tanpınar'ın aşk yolu ile ölümsüzlüğe kapı araladığı söylenebilir.

Seyirlik bir obje haline dönüşen kadını, seyretme hakkına sahip olansa erkektir. Kadın arzulanan, sevişilen ve sevilen olarak ikiye ayıran Tanpınar her iki durum özgülünde de kadını objeleştirmektedir. Kadını erkeğin zihnindeki olarak ele alan Tanpınar için kadın, kendi gerçekliği içinde değil de erkeğin rüyası olarak ele alınmıştır. Tapılırcasına sevilen kadın bu sevgiye kapıldıktan sonra sevilenin kendisi değil de hayali olduğunu kavrayınca gerçek dünyaya geri dönmektedir. Yaşama erkeklerden daha kolay uyum sağlayan, erkeklere göre ruhsal açıdan daha güçlü olan bu kadınlar, kendilerini seven erkeklerin zaaflarını görerek eleştiren akıllı kadımlardır. Akıllı olmalarına yanı sıra bu kadınlar aynı zamanda aşkta ve yaşamda kendilerini güvende hissedebilecekleri bir erkeğe ihtiyaç duymaktadırlar. Geleneksel değerleri temsil eden anneleri ile çatışma yaşayan kadınlar yaşamlarına devam etmek için bir erkeğe yaslanma ihtiyacı duyar ve tekinsiz güvenemeyecekleri aşklar yerine aşksız ve güvenceli yaşamlarını tercih etmektedir. Anne geleneksel değerlerin temsilini alırken baba daha geniş bir bakış açısına sahip, kültürlü, sanatla ilgili, zevk sahibi bir baba tipolojisine sahiptir. Diğer eserleri ile aşk ve kadın bakış açısı ortak olmakla birlikte Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanında ise aşk olgusu ideal kadın ve bu kadının erkekte oluşturduğu yaratma gücü yerine karikatürleşmiş bir aşk örgüsü ile verilmektedir (İnci, 2014).

Kantarcıoğlu'na (2004) göre Tanpınar eserlerindeki insani aşk, insanın kendi varlığının sırlarına ermesini, kendi ile bütünleşmesini ve en sonunda da kendisini aşarak evreni anlamasını sağlamaktadır. Aşk yolu ile insanın ruhu ve bedeni birleşerek bir sentez oluşturmaktadır. İnsani aşk ilahi aşkın dünya yüzeyindeki görüntüsüdür.

Erkek, Erkek ve Aşk

Tanpınar'ın hikâyelerinde erkekler büyük problemlerin altında ezilirken kadınlar hülyalı bir karanlığın içinde pasif halde bulunmaktadır (Alangu, 2008). Tanpınar eserlerinde erkeğe hitap etmektedir. Aşk, erkeğin varlık algısını yeniden düzenleyen bir çarpılma haline dönüşmektedir. Yaşamın ve yaratmanın kaynağı olan kadın öznelindeki aşk, yokluğuyla erkeğe yaratma gücü vermekte ve böylece

erkeği ölümsüzlüğe taşımaktadır. Erkek sevdiği kadına ulaşmak için engellerle mücadele etmek yerine kendi iradeleri ile sevdikleri kadını yarı yolda bırakmaktadır. Amaç sevilen kadına ulaşmak yerine aşktan elde edilecek deneyimle ölümsüzlüğe ulaşmaktır. Dikkati çeken diğer bir yan ise bütün aşık erkeklerin çocukluklarında intihar, ölüm, baba ile çatışma, suçluluk duyulan ilk cinsel deneyim vb. travmatik bir deneyim yaşamış olmalarıdır. Kahramanlar adeta kendilerini cezalandırmak için acı çekmeyi alışkanlık haline getirmiştir. Kadın ulaşılması imkânsız olduğu ölçüde değer kazanmakta ve yaratma gücünün kaynağı olmaktadır. Yalnız, içe dönük, travmatik bir geçmişe sahip erkek kültürel ve sanatsal brikimi ile bir kadın imajı oluşturmakta ve kadının bedeninde kendi yarattığı imajı yaşamaktadır (İnci, 2014). Tanpınar'ın erkek kahramanlarında görülen baba ile çatışma, suçluluk duyulan ilk cinsel deneyim, imkansız aşkla bağlanılan kadınlar ve bu kadınların imkansızlığı ölçüsünde değer kazanmasının Freud'un kastrasyon karmaşasını hatırlattığı söylenebilir. Oidipus karmaşasının sürecinde erkek çocuğun anneye duyduğu cinsel arzular nedeniyle babasına karşı saldırgan duygular geliştirmesi Tanpınar'ın kahramanlarının baba ile çatışmalarını açıklamada kullanılabilir bir yaklaşım olabilir. Eserlerinde dikkati çeken bir diğer öge ise mekan ve aşk arasında kurulmuş olan ilişkidir. Aşk hali egemen olduğunda İstanbul yalıları, musiki ve boğaz anlatılırken, aşk acısı ise İstanbul'un kenar mahallerinin sokaklarında işlenmektedir.

Frankl'a göre yaşamın anlamı üç şekilde keşfedilebilir. Birincisi bir eser yaratma; ikincisi bir insanla etkileşim içinde olma, onu sevme ve bu sevgi yolu ile sevilen kişinin potansiyellerini gerçekleştirmesini sağlama; üçüncüsü ise acıya yönelik bir tavır geliştirerek yaşamın anlamının keşfedilmesidir (Frankl, 2012). Tanpınar'ın romanlarındaki karakterlerin yaşamlarının anlamının kadına duyulan ulaşılmaz aşk ölçüsünde ve bunun yarattığı güçle bir eser yaratma üzerine kurulu olduğu görülmektedir.

Cinsellsiz aşk olmadığını söyleyen Tanpınar'ın romanlarındaki erkek kahramanlar aşksız cinsellik yaşadıklarında bunun azabını duyumsamaktadırlar. Evliliği tasnif edilmek olarak gören yazarın romanlarındaki evli erkek kahramanlar genellikle mutsuzdur. Romanlarındaki erkekler sanatçı ruhlu, güzel kadınlara bakmaktan haz duyan ve yalnız yaşamayı seven kahramanlardır (İnci, 2014).

Sonuç

Tanpınar eserlerinde politika, tarih ve günlük yaşamı ele almasının yanında bireyin kendini gerçekleştirme sorunsalı ve aşk-kadın konularına oldukça geniş bir biçimde yer vermektedir. Ölüm kaygısı, kendini gerçekleştirme isteği ve aşkın birbirine bağlı ve birbirini etkileyen bir bütün olduğu görülmektedir. Aşık olunan kadın bir anlamda da geçmişin ve eskiye ait kültürün bir yansıması içinde sevilerek kayıp yaşantı, kadın aracılığıyla ulaşılabilecek hale gelmektedir (İnci, 2014). İnsanın ölümü

yenmesinin yolu toplumsallaşma, sanat ve kültür olarak gösterilmektedir. Terör yönetim kuramına göre de (Murdock, 2012) ölümlülüğünün farkında olan insan yaşadığı bu terörle baş etmek için kültürü oluşturmuştur. Kültür bireyin kendisine değer vermesini, güvende hissetmesini, gelenek ve kültürel kalıtlar yoluyla sembolik bir ölümsüzlüğe erişmesine olanak vermektedir.

Tanpınar'ın eserlerinde insanın yaşadığı problemlerin yanı sıra tarih, musiki, rüya ve zaman, insan hayatını şekillendiren temel unsurlar olarak yer almaktadır. Yazarın sanatın pek çok dalı ile birlikte edebiyat, sanat, felsefe, sosyoloji ve psikolojinin yeni akımlarından da eserlerini oluştururken yararlandığı görülmektedir (Balcı, 2009).

Tanpınar insanın kendini gerçekleştirme, kendisine ve insanlığa karşı sorumluluğu olduğu düşüncesi ile hareket etmektedir. Varoluşçu felsefeden etkilenen Tanpınar insanın değerlerini kendisinin yarattığını, tercih yapma özgürlüğüne ve dolayısıyla da sorumluluğuna sahip olduğunu ifade etmektedir. Huzur romanında Mümtaz'ı toplumsal ve bireysel sorumluluk arasındaki tercihini sorgulamaktadır. Ölümü mutlak bir son olarak gören yazar ölümsüzleşeceği bir eser ortaya koyma çabasıdadır. İnsanın ölümün yol açtığı hiçlik kaygısından kurtulmasının yolunu ya aşk ya da geleceğe kalacak bir sanat eseri yaratmada bulmaktadır (İnci, 2014). İnsanın anlam arayan ve anlam oluşturan bir varlıktır. İnsan varoluşu ve eylemleri için anlam arayışındadır ve dünyaya bir anlam verme çabasıdadır (Wong, 1999). Tanpınar'ın eserlerinde rastladığımız insan; kendi varoluşunu sorgulayan, geçmiş, şimdi ve gelecek içerisinde kendi bireyselliği ve toplumsal yükümlülükleri arasında tercih yapma seçeneğinin verdiği karmaşa ile yaşamına anlam vermeye çalışmaktadır.

Kaynakça

- Adler, A. (2011). *Yaşamın anlam ve amacı*. (Çev. Şipal, K.). İstanbul:Say.
- Alangu, T.(2008). *Ahmet Hamdi Tanpınar: Eserleri üzerine düşünceler*. Uçman, A. ve İnci, H (Ed.). “Bir gül bu karanlıklarda” Tanpınar üzerine yazılar. s.147-160. İstanbul:3F
- Alptekin, T. (2001). *Ahmet Hamdi Tanpınar bir kültür bir insan*. İstanbul: İletişim
- Aral, V. (1992). *İnsan ve mutlu yaşam yaşamın anlamı*. İstanbul: Der.
- Balcı, Y. (2009). Bir sanatkârın bilim adamı olarak portresi: Ahmet Hamdi Tanpınar. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (1-I), 5-28
- Demiralp, O. (2001). *Kutup noktası Ahmet Hamdi Tanpınar üzerine eleştirel deneme*. İstanbul: YKY

- Dirin, İ.; Anar, T. ve Özdemir, Ş.(2004).*Mücevherlerin sırrı*. İstanbul: YKY
- Enginün, İ ve Kerman, Z. (2007). *Günlüklerin ışığında Tanpınar'la baş başa*. İstanbul: Dergah
- Frankl, V. E. (2012). *İnsanın anlam arayışı*. (Çev. Budak, S.). İstanbul: Okuyan Us.
- Geçtan, E. (1984). *İnsan olmak: varoluşun bireysel ve toplumsal anlamı*. İstanbul: Adam.
- Gündüz, O.(2002). Türkiye'nin batılılaşma serüveninde özgün bir portre: Ahmet Hamdi Tanpınar. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3),13-28
- Hilav, S. (2008). *Tanpınar üzerine notlar*. Uçman, A. ve İnci, H (Ed.). "Bir gül bu karanlıklarda" Tanpınar üzerine yazılar. s.187-200. İstanbul:3F
- İnci, H. (2012a). *Ahmet Hamdi Tanpınar Tanpınar zamanı son bakışlar*. İstanbul: Kapı
- İnci, H. (2012b). *Dünyam Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Küçükçekmece Belediyesi
- İnci, H.(2014).*Orpheus'un şarkısı Tanpınar'ın romanlarında aşk ve kadın*. İstanbul: YKY
- Kaplan, M. (1963). *Tanpınar'ın şiir dünyası*. İstanbul: Dergah
- Kaplan, M.(2008). *Saatleri ayarlama enstitüsü*. Uçman, A. ve İnci, H (Ed.). "Bir gül bu karanlıklarda" Tanpınar üzerine yazılar. s.110-111. İstanbul: 3F
- Kantarcıoğlu, S. (2004). *Ahmet Hamdi Tanpınar yapıbozumcu ve semiotik yaklaşımlar ışığında Tanpınar hikayesi*. Ankara: Akçağ
- Kırımlı, B. (2006). *Bir "aşk" romanı: huzur veya "ben neyim ve bu hâl neyin nesi? "* TÜBAR-XIX, 343-362
- Moran, B. (1983). *Türk romanına eleştirel bir bakış 1 Ahmet Mithat'tan A.H. Tanpınar'a*. İstanbul: İletişim
- Orakçı, C. (2003). *Ahmet Hamdi Tanpınar*. Ankara: Alternatif
- Okay, O.(2010). *Bir hülya adamının romanı Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul: Dergah
- Sarup, M. (2004). *Post-yapısalcılık ve postmodernizm* (Çev. Güçlü, A). Ankara: Bilim ve Sanat
- Şahin, İ. ve Okumuş, S. (2012).Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanlarında zaman ve mekân bağlamında yabancılaşmanın tezahürleri. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 3(5), 108-120

- Tanpınar, A. H. (1996). *Yaşadığım gibi*. İstanbul: Dergah
- Tanyol, C.(2008). *Ahmet Hamdi Tanpınar'a ve huzur romanına dair*. Uçman, A. ve İnci, H (Ed.). “Bir gül bu karanlıklarda” Tanpınar üzerine yazılar. s.42-45. İstanbul: 3F
- Törenek, M. (2012). *Başka hayatlar peşinde Tanpınar'ın romanları üzerine bir inceleme*. İstanbul: Kitabevi
- Uçman, A. ve İnci, H.(2008). “Bir gül bu karanlıklarda” Tanpınar üzerine yazılar. İstanbul: 3F
- Wong, P. T. P. (1999). Towards an integrative model of meaning-centered counselling and therapy. *The International Forum for Logotherapy*, 22(1), 47-55.
- Yücel, T. (2008). *Saatleri ayarlama enstitüsü*. Uçman, A. ve İnci, H (Ed.). “Bir gül bu karanlıklarda” Tanpınar üzerine yazılar. s.110-111. İstanbul:3F